

In memoriam

Hans J. Vermeer 1930–2010

”Wegen der Vernetzung aller Phänomene sind Bestimmtheit und genaue Differenzierung (auch terminologischer Art) erleichternder Selbstbetrug.”¹

Hans J. Vermeer

Kuva: Erkki Karén / Tampereen yliopisto

Hans J. Vermeer

Ystävämme ja suuri tiedemies Prof. Dr. Dr. **Hans J. Vermeer** kuoli 79-vuotiaana 4. helmikuuta 2010 kotimaassaan Saksassa. Menetimme läheisen ystävän ja tukijan, isällisen opettajan ja korvaamattoman käännöstieteen perustajan ja kehittäjän.

Hans J. Vermeer oli yksi kansainvälisesti merkittävimmistä käännösteoreetikoista. Hänen 70-luvun urauurtavat teoksensa sysäsivät liikkeelle tieteellisen murroksen, joka on edelleen käynnissä yliopistoissa ja näkyy koulutusohjelmien uudistuksina ja tutkimusaiheiden muuttumisena. Hän teki vuosikymmenien ajan arvokasta työtä käännöstieteen ja käännöstieteellisen koulutuksen eteen professorina, tutkijana ja luennoitsijana etenkin Saksassa, mutta myös Portugalissa, Turkissa, Itävallassa, Suomessa ja lukuisissa muissa maissa.

Hans J. Vermeer opiskeli kääntämistä ja tulkkausta, romanistiikkaa, germanistiikkaa ja yleistä kielitiedettä Heidelbergin yliopistossa ja valmistui kääntäjäksi ja tulkiksi pääkielensä portugaliksi. Hän väitteli 1962 värien nimitysten käännettävyydestä ja toimi hindin ja urdun kielen lehtorina. 1968 ja 1969 hän päätyi dosentiksi tutkimuksillaan Etu-Intian ja keski-eteläaasialaisten kielten rakenteesta. Hän kirjoitti vuonna 1972 ilmestyneen teoksensa ”Allgemeine Sprachwissenschaft” yleisen ja soveltavan kielitieteen professorina GERMERSHEIMISSÄ. Vuoden 1976 jälkeen hän keskittyi taas täysin käännöstieteen alaan ja siirtyi Heidelbergin

yliopiston yleisen käännöstieteen professoriksi vastuualanaan portugalin kieli. Jäätyään eläkkeelle vuonna 1992 hän jatkoi aktiivisena tutkijana, puhujana, vierailevana professorina ja väitöskirjojen ohjaajana. Vain viikkoja ennen hänen kuolemaansa hänelle myönnettiin kunniatohtorin arvonimi.

Vuonna 1978 Vermeer julkaisi artikkelinsa ”Ein Rahmen für eine allgemeine Translations-theorie”, joka tuli kuuluisaksi skoposteoriastaan. Skopos on lähinnä käännöksen tai kääntämisen tavoite (funktio). Käännöksen vaikutus lukijaan on ratkaiseva osa skoposta. Skopoksesta riippuu, mikä rooli kaikilla muilla kääntämiseen vaikuttavilla asioilla on – niihin kuuluvat mm. toimeksianto, käännettävä lähdeteksti, kulttuurien erot ja ammattikielen termit. Niinpä käännöksen laatu riippuu siitä, kuinka hyvin se vastaa skopostaan. Tämä funktionaalinen ote herätti ja herättää yhä suurta vastustusta kaikkialla, missä alkutekstin muotoa pidetään käännöstyön johtotähtenä. Vermeer sitä vastoin asetti lähdetekstin skopoksen jälkeen vasta toiselle tasolle. Hän näki lähdetekstin tietyn kulttuurin ja kielen leimaamana informaatiotarjouksena, jonka pohjalta kääntäjä valmistaa kohdetekstin eli skopoksen mukaisen informaatiotarjouksen toista kulttuuri- ja kieliympäristöä varten.

Alusta saakka Hans J. Vermeerin ajatukset löysivät vastakaikua nimenomaan Suomesta, jossa **Justa Holzmänttärin** käsitys kääntämisestä

kulttuurienvälisenä asiantuntijatyönä muodosti vahvan parin Hans J. Vermeerin skoposteorialle. Vuonna 1985 Hans J. Vermeer ja Justa Holzmänttäre julkaisivat yhteisen ehdotuksensa modernista kääntämisen koulutuksesta ja tutkimuksesta juuri Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton lehdessä *Kääntäjässä*. Kansainvälisellä areenalla nämä uudet tuulet opittiin tuntemaan funktionaalisina käännösteorioina ja loppujen lopuksi arvokkaana osana uutta itseäniä tieteenlajiaan käännöstiedettä (Translationswissenschaft, Translation Studies).

Suomen 1980-luvun alun tutkinon uudistus toi kieli-instituutit yliopistoon ja vaati opinto-ohjelmille oman tieteellisen, tukevan perustuksen kääntäjien ja tulkkien työtä koskevalle tutkimukselle. **Katharina Reiß**, joka oli jo usein luennoinut Suomessa, suositteli Hans J. Vermeerin kutsumista Suomeen. Skoposteoreettinen käännösmalli vastasi suomalaisten laitosten käytännönläheistä ja viestintää painottavaa käsitystä. Niinpä Hans J. Vermeer kutsuttiin Suomeen luennoitsijana ja hän myös ohjasi Justa Holzmänttärin väitöskirjaa ”Translatorisches Handeln”. Myöhemmin hän kutsui omaa skoposteoriaansa osaksi translatorisen toiminnan teoriaa: ”The Skopos-Theory is part of a theory of translational action (translatorisches Handeln – cf. Holzmänttäre 1984: ...” (in: Chesterman, A. 1989. Readings in Translation Theory, 173).

Tutkijana ja työystävänä Hans J. Vermeer oli tinkimätön ja aina poikkeuksellisen läsnä. Jopa smalltalk muuttui usein hetkessä keskeisten tieteellisten termien yhteiseksi määrittelyksi. Harvoin voi nykyään kokea samanlaista itsestäänselvää, täydellistä syventymistä sokrateslaiseen dialogiin, jossa yliopistollinen valtaistelu, määrärahojen jakoperusteet ja yhdistystoiminnan arjen pyöritys jäi täysin taka-alalle.

Matkoilla ja tauoilla Hans J. Vermeer kirjoitti lähes aina muistiinpanoja – kuin tulkki ikään. Hän oli avoin uusille ajatuksille. Kerran hän kertoi, että hän yrittää kehittää jokaiselle uudelle idealle seuraavan askeleen tai tason.

Hans J. Vermeer inspiroi yli 300 julkaisussaan, lukuisissa puheissaan ja henkilökohtaisissa keskusteluissaan koko tiedeyhteisöä. Tulevia kääntäjiä, tulkkeja ja tutkijoita hän ohjasi katsomaan kääntämistä ja tulkkausta uusista näkökulmista, unohtamatta kulttuurihistorian lähteitä ja luovaa voimaa. Otamme osaa rakastetun Hans J. Vermeerin ystävien, oppilaiden ja kollegojen suruun.

Hanna Risku, Wien
Roland Freihoff, Tampere

Kirjoittajat ovat käännöstieteen tutkijoita ja opettajia sekä Hans J. Vermeerin pitkäaikaisia kollegoita. Hanna Risku on kognitiivisen ja ammattiviestinnän professori Kremsin yliopistossa Itävallassa. Roland Freihoff oli vuoteen 1996 saakka Tampereen yliopiston Kieli- ja käännöstieteiden laitoksen lehtorina (suomi-saksa) ja on toiminut myös freelancerina.

¹ ”Kaikkien ilmiöiden kytkeytyneisyyden tähden varmuus ja tarkat erotelut (myös terminologiset) ovat lähinnä helpottavaa itsepetosta.” Hans J. Vermeer (Luennon käsikirjoitus, GERMERSHEIM 2008–2009, 168)